

Srác. Balassa (1940.) jassz nyelvi szónak jelzi, 'gyermek', 'kölyök' jelentéssel. Gyermekkoromban, a század elején, a *srác* még 'csibész'-t jelentett, és sértő szó volt. Használati köre — tudomásom szerint — nem is terjedt túl a diáknyelven és a „csibészek” világán. Ma már csaknem köznyelvi szó, és elvesztette származásának hangulatát. Jelentése egyszerűen: 'kisfiú'. Diákok az iskolában így szólítják egymást, meg

ha többekhez szólnak: *Srácok!* A napokban hallottam autóbuszban a következő beszélgetést:

- Megyek a kórházba a feleségemhez.
- Csak nem beteg?
- Nem. Van egy kis *srácunk*.

A *srác* tehát kedveskedő, szinte becéző megjelölése a legdrágább kincsnek, az újszülött fiúnak... A ma már köznyelvi *srác* múltja igen régre nyúlik vissza.

Ballagi (1873.) még nem ismeri. A „pesti nyelv” szótáraiban és közléseiben 1900 óta szerepel.

Jenő és Vető (1900.): *srác* 'gyerek, tolvajgyerek'. — Zsemley Oszkár (A budapesti utcagyerek-nyelv. Nyr. 30 : 303 [1901.]): *srác* 'kisgyerek' (lenéző megszólítás). — Pesti argot (1904.): *srác* 'csirkefogó'. — Tábori és Székely (1908.): *srác* 'tolvajgyerek'. — A tolvajnyelv szótára, kiadja a budapesti államrendőrség (1911.): *schrade, srade, schratz, srác* 'gyerek, tolvajgyerek'. — Kabdebó (1917.): *srác* 'gyerek, kölyök'. — Szirmay és Balassa (1924.): *srác* 'kisfiú, gyerek'. — Kálnay és Benkes (1926.): *srác* 'gyerek'. — Vajthó László (Diáknyelv, Nyr. 59 : 220 [1930.]): *srác* 'kisfiú'. — A 'tolvajgyerek' fokozatosan eliminálódott a szó jelentéséből.

Az utolsó szótározás óta¹ a szó Budapestről lekerült a falusi tájnyelvbe. Kovács Ferenc írja egy Tolna megyei falu szóhasználatának társadalmi és generációs megoszlásáról szólva (Döbrököz szókészletének rétegződése. Bp., 1947. 33): „Az alacsonyabb szintű argot [argó]-jelleg jelentkezik a kocsmázók nyelvében is... Ezzel már eljutottunk a falusi jassz nyelv köréhez... Társadalmilag nehéz megvonni a kör határát... A legfiatalabb nemzedék tagjai beszélnek ezt a nyelvet réteggkülönbség nélkül. A *srácok* nyelve ez... Nyelvileg mind ismerik. A parasztgyerekek és legények csakúgy, mint a diákgyerekek, az egész fiatalság.”

A szó rotwelsch (tehát bécsi-német tolvajnyelvi) származású. Megvan a német nyelvjárásokban is. Átment pl. a bajor nyelvjárásba (Schmeller, Bayerisches Wb. 1872 — 7.): *Schratz, Schrätz* 'Kind', 'Kinder'. Jagič (Die Geheimsprachen bei den Slaven. 1895.) német köznyelvből [?] jött szónak tartja a szlovén vagabundusok *šrac* 'Bursch', *šraci* 'Burschen' szavát. Végső fokon héber a szó.

Rotwelsch adatok. — Polzer (Gauener Wb. 1922.): *Schratz* 'Kind'; *Schrazen, Schrazgen* 'Kinder'. — Wb. der Gaunerspr. (Wien, 1854. Polizei): *Schratz* 'ein kleines Kindlein'. — Kluge (Rotwelsch. 1901.): *Schratz* 'ein kleines Kind' (1851-ből). — Kluge (uo.): *Schrazien* 'ein Kind' (1753-ből).

Bárczi (MNY. 27 : 292, jegyz., 1931.) a *srác* eredetére nézve két lehetőséget vet föl. 1. *srác* 'gyerek' <rotw. *Schratz* <szláv (tót?, lengyel?) *srač*. 2. *srác* 'gyerek' <*š'rač* elvonás <jiddisch *schrazim* 'féregek'.

Szláv adat csak a szlovák vagabundusok nyelvében merült föl: ott is német jövevény. Kniezsa István személyes közlése szerint a szó nem lehet szláv. Legutóbb megjelent könyvében (A magyar nyelv szláv jövevényszavai. 1955.) nem is szerepel a *srác*.

A *srác* német tolvajnyelvi (rotwelsch) eredete nem kétséges. A rotwelsch szó pedig a héberből való. Ezt a származtatást először F. Chr. B. Avé-Lallemant (Das deutsche Gaunerthum. 1862. 4 : 604) fogalmazta meg: rotw. *Schratz, Schrazen* 'Kind', 'Kinder' <jiddisch-héber *scherez* 'Wurm' [féreg], plur. *schrazim, schrozim* 'kleine Tierchen'

¹ Ideje volna már valamilyen közlésben lerögzíteni a „budapesti nyelv”-nek újabb, eddig nem szótározott szavait, amik az utóbbi húsz évben nagy számban keletkeztek.

[állatkák], 'lebendiges Gewimmel' [élők nyüzsgálása]. Valamennyi alak a *schoraz* 'sich verfältigen' [szaporodni] igéből való, amit állatról, emberről egyformán mondtak.

A *srác* tehát eredetileg német tolvajszó, elvonás egy héber szó többeséből. Ma már ennek az eredetnek persze nyoma sem érzik a *srác* szón.

Zolnai Béla